ڕێکخراوی منداڵ

م.شیرین کامل

محازەرەی یەکەم

پێشەکی

- قۆناغی منداڵی یەکێکە لە قۆناغە گرنگەکان کە ڕۆڵێکی سەرەکی لە ژیاندا دەگێڕێت تاک، بنیاتنانی کەسایەتی خۆی، پەرەپێدانی لێهاتوویی و تواناکانی و دەستپێکردنی ئامادەکارییەکانی. ئەم قۆناغە کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر دەرئەنجامەکان هەیە ,پەروەردە لە قۆناغە پەروەردەییەکانی دواتردا.
- لە سەردەمی منداڵی مرۆڤدا پێوەرەکانی گەشەی منداڵ دروست دەبن
- لایەنە جەستەیی، جووڵەیی، دەروونی، زمانەوانی، سۆزداری، ڕۆحی، کۆمەڵایەتی، و زانستی، کە...
- لە داهاتوودا کارامەییەکانی دەردەکەون.
- ئەنجامی توێژینەوە و توێژینەوەکان دەریانخستووە کە ناونوسینی منداڵان لە باخچەی ساوایان کاریگەری لەسەر ئەدای کارکردن لە قوتابخانەی سەرەتایی بە شێوەیەکی ئەرێنی، و دەرفەتێک دەدات بەم منداڵانە بۆ ئەوەی ژیانیان باشتر دەستپێبکەن،ئەدای ئەوان بەگشتی و لێهاتووییەکانیان باشتر گەشە دەکەن لە هاوتەمەنەکانیان کە بەشداریان لەم قۆناغەدا نەکردووە.

منداڵ بە پێی یاسا چ تەمەنێکە ؟

- لە یاسای نێودەوڵەتیدا پێناسەی منداڵ لە ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ مافەکانی منداڵ هاتووە کە لە ساڵی ١٩٨٩ دەرچووە
- کە پێناسەی منداڵ دەکات و دەڵێت کە منداڵ (هەموو مرۆڤێک کە تەمەنی لە خوار هەژدە ساڵەوە بێت) .
- (قۆناغی منداڵی) بە قۆناغێک پێناسە دەکرێت کە مرۆڤ بەرپرسیارێتیەکانی لە ئەستۆ نەگرێت ژیان، پشت بەستن بە دایک و باوک و کەسوکاری بۆ تێرکردنی پێداویستییە ئۆرگانییەکانی بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی ژیان، لە لەدایکبوونەوە تا نزیک کۆتایی دەیەی دووەمی تەمەن دەگرێتەوە
- لە قۆناغی یەکەمی(دروستبوونی و گەشەکردنی کەسایەتی سەر هەڵدەدا هەر لەم قۆناغەدا پێویستی بە کۆنترۆڵکردن و ڕێنمایی پەروەردەییە) .

ئایە منداڵ مافی هەیە ؟

- لە وڵامدا :بەڵێ :
- مافی منداڵان مافی مرۆڤە، پێویستە بە یەکسانی و ڕێز و کەرامەت مامەڵە لەگەڵ منداڵاندا بکرێت، نەک لەبەر ئەوەی "داهاتوو" یان "نەوەی سبەینێ"، بەڵکو لەبەر ئەوەی مرۆڤن، و هەموو مرۆڤەکان لە لەدایک بوونەوە ماف و ئازادی سەرەتاییبیان هەیە .
- منداڵان دەبێ هەمان مافی مرۆڤیان هەبێت وەک هەموو کەسێک - لە مافی ئازادی ڕادەربڕینەوە تا مافی تایبەتمەندی، واتا هەموو یاساکانی مافی مرۆڤ بە یەکسانی بۆ منداڵان و گەورەکان جێبەجێ دەکرێن.
- بەڵام لە زۆربەی کۆمەڵگاکاندا منداڵان وەک کەسێکی کەمتر سەیر دەکرێن، بۆ نمونە لە هەموو وڵاتاندا منداڵانی خوار تەمەنی ١٨ ساڵ لە دەسەڵاتی سیاسی بێبەش دەکرێن، چونکە ناتوانن دەنگ بدەن و زۆربەی وڵاتان ڕێگە بە دایک و باوکان دەدەن کە منداڵەکانیان لێبدرێن هەرچەندە دادگایی دەکرێن بەڵام ئەو دیاردەیە باوە ناو کۆمەڵگادا.

مافەکانی منداڵ چییە ؟

- منداڵان مافی تایبەتیان هەیە بۆ یارمەتیدانی پاراستنیان لە(هەڕەشە و دوورخستنەوە و رەگەز پەرستیەی کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە)
- ئەم مافانە لە یاسا نێودەوڵەتییەکان لە ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵ و پرۆتۆکۆڵەکاندا هاتوە :
- ١- قەدەغەکردنی فرۆشتنی منداڵ
- ٢-بەکار نەهێنانی منداڵ لە ململانێی چەکداری
- ٣- لە کاتێکدا پرۆتۆکۆڵێکی دیکە میکانیزمێکی نێودەوڵەتی بۆ پێشکەشکردنی سکاڵای تایبەت بە پێشێلکردنی مافەکانی منداڵ لە نەتەوە یەکگرتووەکان.

ڕێکخراوەکان

- ڕێکخراو چیە
- پێناسەی ڕێکخراو : دەزگایەکی یاساییە , باوەرپێکراوە لەرووی کۆمەلایەتییەوە, خاوەنی کەسایەتی نەگۆرە و لە پێناو چەند ئاما نجێکی دیاریکراودا هەولْ دەدات, بە پێی پەیرەو و پرۆگرامی بریار لەسەردراو کاردەکات, بۆ نموونە کۆمەلە بەخشەرەکان, حزبە سیاسیەکان, سەندیکاکان, ڕێکخراوە زانستیەکان...هتد .
- پیناسەی ڕێکخراو لەلایەن ستیفان رابینز : دیاردەیەکی کۆمەلایەتیە , کەبەشێوەیەکی هۆشیارانە ڕێکخراوەو خاوەنی مەرج و سنورێکی تارادەیەك دیاریکراوە, بەمەبەستی بەدیهێنانی ئاما نجێك یان چەند ئاما نجێك , لەسەر بنچینەی زنجیرەیەك بنەمای هەمیشەیی .

ئەو دامەزراوانە کە لە سەرانسەری جیهاندا خەمی مافی منداڵانن

- ئەو دامەزراوانە کە لە سەرانسەری جیهاندا خەمی مافی منداڵانن دیارترینیان لە خوارەوە ئاماژەیان پێکراوە :
- <u>**یەکەم: یونیسێف (UNICEF) بة واتا (United Nations International Children's Emergency Fund**</u>
- **کاردەکات بۆ ڕزگارکردنی ژیانی منداڵان، بەرگریکردن لە مافەکانیان و پارمەتیدان بە بەدیهێنانی تواناکانیان، لە ڕێگەی ئۆفیسەکانیەوە کە لە زیاتر لە ١٩٠ وڵات و ناوچەدا دابەشکراون، لە سەرەتای منداڵییەوە تا هەرزەکاری، تاکە ڕێکخراوە کە بە تایبەتی لە ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵدا وەک سەرچاوەی هاوکاری و ئامۆژگاری پسپۆڕان ئاماژەی پێکراوە.**

- بۆ بەدەستهێنانی ئەمانەی خوارەوە :

1. دابینکردنی ژینگەیەکی سەلامەت و گشتگیر بۆ گەشەکردنی منداڵ .
2. چاودێریکردنی منداڵانی خاوەن پێداویستی تایبەت .
3. گەیشتن بە ناوچە دوور و دوورەکان، و کارکردن بۆ کەمکردنەوەی مردنی منداڵان لەوشوێنانە,لە ڕێگەی چاودێری تەندروستیانەوە .
4. پشتگیری فێربوونی باش بۆ منداڵان

دووەم : جولانەوەی نێودەوڵەتی بۆ بەرگری لە منداڵان

Defence for Children International (DCI)،

- لە ساڵی ١٩٧٩ بزووتنەوەی DCIنێودەوڵەتی منداڵانی دامەزراند، لە کاتێکدا هەندێک لە پێکهاتە نێودەوڵەتییەکان تایبەت بوون بە ڕێبازێکی مافدار لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ئاستەنگە زۆرانەی کە ڕووبەڕووی منداڵانی جیهان دەبنەوە.
- بزووتنەوەی DCIلەلایەن بنکەی نیشتمانی بنەڕەتییەکانی و ئەندامانی پەیوەندیدار لە زیاتر لە 45 وڵاتی جیهان نوێنەرایەتی دەکرێت. ئەمینداریەتی نێودەوڵەتی لە شاری جنێڤی سویسرا دامەزراوە.
- بۆ بەرگری کردن لە منداڵانی جیهان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی .
- ((DCI ڕێکخراوێکی سەربەخۆی ناحکومییە و ماوەی ٣٠ ساڵە مافی منداڵان لەسەر ئاستی جیهانی، ناوچەیی، نیشتمانی و ناوخۆیی دەپارێزێت.